

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ – ПРОВІДНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено сутність духовних цінностей як провідних орієнтирів розвитку особистості; виокремлено основні духовні якості педагога та головні позиції, на яких варто будувати сучасний навчально-виховний процес.

Ключові слова: *духовність, духовні цінності, розвиток особистості, освіта, суспільство.*

В статье освещена сущность духовных ценностей как ведущих ориентиров развития личности; выделены основные духовные качества педагога и главные позиции, на которых следует строить современный учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: *духовность, духовные ценности, развитие личности, образование, общество.*

The article highlighted the spiritual values as the leading landmarks of modern personality, the allocated teacher's basic spiritual qualities and main positions on which should be build a modern teaching and educational process.

Key words: *spirituality, spiritual values, personal development, education, society.*

Постановка проблеми. Серед сучасних гуманістичних тенденцій функціонування системи освіти можна виділити головну – орієнтацію на духовний розвиток особистості людини, яка вимагає вироблення чіткої стратегії з урахуванням умов, що відображають пріоритети новоєвропейського технологічного світогляду як метакультурної ситуації та визначає основні вектори людського поступу.

Сучасна цивілізація виокремлює два основні типи особистості – соціоорієнтовану та егоцентровану. Остання у свою чергу характеризується недостатнім рівнем гуманістичної самосвідомості, обмеженістю смислоціннісних орієнтацій і життєвих потреб. Це породжує субкультуру, що суперечить міжетнічній толерантності та гуманістичному діалогу.

Значна частина людей живе, не замислюючись над своїм духовним призначенням. Таким чином виникає оманлива задоволеність життям. У щоденному бутті людина може не усвідомлювати цього неприродного для неї стану, однак у кризові періоди іноді настає момент істини [7; 1].

Цілком очевидно, що сьогодні без створення й утвердження нових ідеалів суспільного розвитку з певними цінностями, нормами та орієнтирами побудова незалежної Української держави стає неможливою. Таким чином, процес

формування духовних цінностей як провідних орієнтирів розвитку сучасної особистості – актуальна проблема, що потребує окремого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес формування духовних цінностей став предметом дослідження в наукових працях І. Ващенко, О. Вишневського, С. Возняка, Л. Мисіва, Г. Ситника, П. Ситніка та ін. Розробку психологічних та соціологічних шляхів вирішення даної проблеми здійснювали І. Бех [1], М. Боришевський, Д. Леонт'єв, Ж. Юзвак та ін. Серед сучасних науковців аспект духовності знайшов своє відображення в працях В. Горащука, І. Карпенка, В. Карлової [2], В. Киричука [3], С. Лозинської [4], В. Оржеховської, Ю. Островської [5], О. Сухомлинської [6], П. Щербаня, Л. Ткач [7] та ін.

Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості означених наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, варто зауважити, що в них не приділялося достатньої уваги вивченню духовних цінностей як провідних орієнтирів розвитку сучасної особистості, що й обумовлює зацікавленість зазначеною проблемою.

Метою статті є розкриття сутності духовних цінностей та визначення провідних аспектів духовного розвитку сучасної особистості.

Виклад основного матеріалу. Духовність, за визначенням О. В. Сухомлинської, це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери, культури, її олюднення, вростання в неї та розуміння її як власного надбання [6].

На думку С. І. Лозинської, духовність – це наповненість любов'ю, що спрямовує людину до щастя й надихає: служити істині, робити добро, цінувати і творити красу, самореалізовуючись в усіх своїх проявах, працюючи фізично і духовно й відчуваючи при цьому радість творця, хто б ти не був [4].

Духовний розвиток особистості – це розвиток, спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання та соціальної потреби жити й діяти для інших. Механізм формування та функціонування духовності зумовлюється системою координат життєвого простору людини [5].

У контексті визначеної мети нашого дослідження важливим є з'ясування сутності духовних цінностей як провідних орієнтирів розвитку сучасної особистості. Насамперед варто зазначити: духовні цінності відрізняються від інших тим, що вони належать до феноменів свідомості й виявляються у формі провідних, значущих соціокультурних орієнтирів (ідеалів, норм, символів, образів, почуттів тощо), які зумовлюють духовний розвиток індивіда чи суспільства в цілому.

Духовні цінності – це найвищі принципи, які виробляє будь-яка соціальна система для збереження своєї єдності й цілісності, забезпечення саморегуляції і консенсусу в різних підсистемах та в системі в цілому.

До основних духовних цінностей нашого народу дослідники відносять національну державність, християнську віру та українську мову. Ця система є поєднанням елементів загальнолюдського та національного, при цьому "національне" не протистоїть "загальнолюдському", а є, по суті, модифікацією

останнього, втіленням загальнолюдського в канву українського менталітету та національного духу. Вищими цінностями (абсолютами) є любов, добро, справедливість, гідність, гуманізм, патріотизм, працелюбність, чесність, дружба, вірність [2]. Саме такі цінності мають бути провідними орієнтирами формування дитини як особистості в сучасному житті, а головними путівниками на всіх етапах її становлення повинні залишатися сім'я та школа.

Сім'я впливає на людину впродовж усього її життя. Та особливо важливою є її роль на початку життєвого шляху. Адже від того, як у сім'ї буде проходити процес формування в дитини тих чи інших особистісних якостей, залежить і весь подальший її розвиток. Тому перед батьками постає надзвичайно важливе завдання: виховати з маленької людини дорослу духовно багату особистість.

Дуже важливе значення має виховання в сім'ї й на наступних етапах дорослішання дитини, коли вона потрапляє в шкільний колектив, де коло її інтересів і прагнень зростає, з'являються нові друзі, однодумці, що суттєво впливає на формування її світогляду. На цьому етапі важливо не втратити духовний зв'язок із донькою чи сином, а навпаки, допомогти адаптуватися до нових умов, долаючи труднощі разом.

Провідним наставником на даному етапі є педагог. Від рівня його духовного розвитку, фахової майстерності й бажання залежить подальше сприйняття світу дитиною та формування її духовних цінностей. Саме тому науковці виокремлюють основні якості, якими повинен володіти сучасний учитель. До них належать:

- професійна компетентність – сукупність особистісних якостей педагога, його загальної культури, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат;
- правдивість – якість, що відображає рівень і характер оволодіння людиною певною професією;
- милосердя – діяльна любов, що виражається в готовності допомогти тим, хто цього потребує;
- аскетизм – самообмеження, скромність;
- чистота – здатність тримати в чистоті тіло, слово, розум та думку;
- терпіння – здатність покірно, не протидіючи, долати різні життєві труднощі;
- моральність – здатність людини творити добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості;
- ахінса (ненасилля) – здатність відмовитися від насилля, не завдавати страждань живим істотам.

Незаперечним фактом можна вважати те, що розглянуті вище якості відіграють першочергову роль у формуванні високодуховної особистості педагога та його вихованців [3; 6]. Адже лише духовно багатий наставник здатний виховати духовно багату особистість. Окрім того, педагогам, будуючи

сучасний навчально-виховний процес, варто дотримуватися чітких позицій, а саме:

1) сповна використовувати філогенетичну здатність людини до жертвності. З цією здатністю пов'язане історичне існування людського суспільства. Її сучасні форми – філантропію, соціальний патронаж, опіку над людьми з особливими потребами тощо – варто перетворити на відповідні навчально-виховні технології;

2) ціннісно збагачувати природну захопленість особистості різноманітними аспектами життя;

3) наставляти підрастаюче покоління на культуру гідності, а не культуру користі, дотримуючись при цьому морального раціоналізму;

4) досягати мети розвитку особистості з високим смисловим порогом. Така особистість не надає особливої значущості різноманітним примітивно утилітарним цінностям, спокійно ставиться до їх втрати, а переживає лише за вершинні устремління;

5) формувати в особистості цілісну картину світу як основу її гуманізму. Тільки там, де світ стає картиною, вперше виявляється гуманізм людини. Чим цілеспрямованіше діє суб'єкт, тим стрімкіше споглядання світу. Тоді наука про світ перетворюється на науку про людину, її справжній сенс і призначення.

Розглянуті особистісно конструктивні позиції мають стати основою сучасного навчально-виховного процесу, мета якого полягає у створенні зовнішніх і внутрішніх умов для побудови індивідуальної траєкторії ціннісно-смислового самовизначення особистості [1].

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що зміна вектора розвитку сучасного суспільства у напрямку духовності є необхідною, адже нинішнє молоде покоління повністю поглинуте медіакультурою, тобто псевдокультурою. Молодь задовольняє позиція «бути людиною маси», а не самотньою індивідуальністю. Така особистість втрачає віру в себе, а зрештою, і своє «Я». Проте не варто одразу замислюватися над глобальними змінами в суспільстві, слід розпочинати із себе, будуючи своє життя згідно із Золотим правилом моральності, в якому йдеться про те, що до людей потрібно ставитися так, як би ми хотіли, щоб ставилися до нас. І коли кожен у своєму житті буде керуватися означеним правилом, ми зможемо стати більш людяними, чуйними, толерантними один до одного, зможемо пізнати всю духовну красу світу, що нас оточує, і своє призначення в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посібник / І. Д. Бех. – Київ : Академвидав, 2012. – 254 с.

2. Карлова В. В. Духовні цінності в структурі національної самосвідомості: українські реалії [Електронний ресурс] / В. В. Карлова. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10kvvsur.pdf>. – Назва з екрана.

3. Киричук В. В. Духовні якості вчителя та їх вплив на духовно-катарсичну активність обдарованих підлітків [Електронний ресурс] / В. В. Киричук. – Режим доступу : <http://spiritual-katarsis.blogspot.com/2011/08/blog-post.html>. – Назва з екрана.

4. Лозинська С. І. Духовність як основа людського буття / С. І. Лозинська // Часопис Київського університету права : наук.-теорет. журнал. – 2010. – № 2. – С. 80-84.

5. Островська Ю. О. Проблема духовного розвитку особистості школярів у педагогічному досвіді українських учителів-новаторів [Електронний ресурс] / Ю. О. Островська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_8/29.pdf. – Назва з екрана.

6. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – К., 2006. – 43 с.

7. Ткач Л. І. Формування духовності – ціннісний аспект особистості майбутнього кваліфікованого робітника [Електронний ресурс] / Л. І. Ткач. – Режим доступу : <http://www.ptu13.cv.ua/vixovna-robota/shkola-spriyannya-zdorovyu/201-formuvannya-duhovnost-cznnij-aspekt-osobistost-majbutnogo-kvalfkovanogo-robтника>. – Назва з екрана.

Дата надходження до редакції: 27. 12. 2013 р.